

רשימות תלמידים

משיעורי מרן הגאון רבי דוד פיינשטיין שליט"א

ראש ישיבת בית יהודה

פרשת שופטים תש"פ

עיינ בפירוש רש"י, וזה לשונו - 'הכהנים הלויים', הכהנים שיצאו משבט לוי. והמבואר בדברי רש"י, דמפרש דהך קרא ד'ובאת אל הכהנים הלויים', מיירי בכהנים, והא דכתיב 'הלויים', היינו שיצאו משבט לוי.

ונראה מדבריו, שנתייחדו לכהנים לענין זה יותר משאר בני לוי. וכן מצינו להלן לגבי עגלה ערופה - 'ונגשו הכהנים בני לוי וגו' ועל פיהם יהיה כל ריב' וגו', הרי דענין המשפט נמסר לכהנים בני לוי דוקא, ונזכר ענין זה בין שאר הדברים שה'כהנים' נתייחדו בהם [והא דכתיב התם הכהנים 'בני לוי', היינו לרבות כהנים בעלי מומין, כדאיתא ב'ספרי' שם]. וביחזקאל מ"ד דמיירי ב'כהנים' כתיב - 'ואת עמי יורו בין קודש לחול ובין טמא לטהור יודיעום, ועל ריב המה יעמדו למשפט בְּמִשְׁפָּטֵי יִשְׁפֹּטוּהוּ' וגו', וצ"ב הטעם בזה.

והנה לעיל נתבאר, דהא דבעינן שיהיו בסנהדרין דיינים משבט לוי, הוא משום דילפינן מקרא ד'יורו משפטיך ליעקב' שהוראת משפטי השם נמסרה לשבט לוי. ובאמת בכמה דוכתי משמע דקרא ד'יורו משפטיך ליעקב' מיירי ב'כהנים' דוקא, וכלשון רש"י במלאכי ב' על הפסוק 'כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו' - שכבר דבר זה מסור להם, 'יורו משפטיך ליעקב', עכ"ל. וכן הוא ברש"י בירמיה י"ח ובהושע ד'. ויתירה מזו מצינו ברש"י בשבת דף ק"ד ע"ב שמפרש מה שאמרו בגמ' שם ד'כהנים זריזין הן', דכהנים בקיאים הן בכל, דכתיב בהן 'יורו משפטיך ליעקב', עכ"ל. הרי דהך קרא ד'יורו משפטיך ליעקב' מיירי ב'כהנים' דוקא, שהרי רק עליהם נאמר ד'זריזין הן'. ולפי זה שפיר מובן מאי דבעינן שיהיו בסנהדרין 'כהנים' דוקא, כיון דעליהם הוא דנאמר 'יורו משפטיך ליעקב'. [וראינו במהרש"א פסחים דף מ"ט ע"א - דהגם שנאמר כן בכל שבט לוי, עיקר קרא בכהן איירי, כדכתיב 'ובאת אל הכהנים הלויים' וגו', עכ"ל. וזה כמו שנתבאר כאן].

אמנם הרמב"ן בפרשת וזאת הברכה כתב להדיא ד'יורו משפטיך ליעקב' קאי על כל שבט לוי, ורק המשך הכתוב שם 'ישימו קטורה באפך' קאי על הכהנים מהם. וכן הוא מפורש בגמ' יומא דף כ"ו ע"א, דלא משכחת צורבא מרבנן דמורי אלא דאתי משבט לוי וכו', דכתיב 'יורו משפטיך ליעקב'. ולפי זה צריך ביאור בהא דכתיב הכא 'הכהנים הלויים', דהיינו הכהנים שיצאו משבט לוי, דהא אין הדבר תלוי בשם 'כהונה' דוקא, אלא הוא הדין שאר בני לוי.

אלא דבאמת בדברי הספרי והרמב"ם הנ"ל מבואר, דמהך קרא ד'ובאת אל הכהנים הלויים' ילפינן דתרתני בעינן, כהנים ולויים, הרי דלשון הכתוב 'הכהנים הלויים' מתפרש על כל שבט לוי, וזה מתאים לדברי הרמב"ן הנ"ל דקרא ד'יורו משפטיך ליעקב' קאי על כל שבט לוי, והיינו דהוראת משפטי השם נמסרה לכל שבט לוי. [ועיינ ברש"י בסוף פרשת כי תבוא שכתב, וזה לשונו - שאותו היום שנתן משה ספר התורה לבני לוי, כמו שכתוב 'ויתנה אל הכהנים בני לוי', באו כל ישראל לפני משה, ואמרו לו 'משה רבינו, אף אנו עמדתנו בסיני וקיבלנו את התורה וניתנה לנו, ומה אתה משליט את בני שבטך עליה' וכו', עכ"ל. הרי דאף דנאמר שם להדיא 'אל הכהנים בני לוי', מכל מקום מפרש רש"י שניתנה לכל בני לוי, שהם שבטו של משה].

ורק דמכל מקום צ"ב בזה, דכיון דכל בני לוי שווים לענין זה, אמאי בעינן גם 'כהנים' וגם 'לויים', ואפילו אם נניח שמאזיה טעם יש בענין זה מעלה ב'כהנים' יותר משאר 'בני לוי', וכמו שנראה מהפסוקים בירמיה ובהושע ובמלאכי הנ"ל, מכל מקום צ"ב למה צריך שיהיו בסנהדרין גם 'לויים', תיסגי ב'כהנים' לחוד.

והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע אל הכהן העומד לשרת שם את ה' אלקיך וגו' [י"ז, י"ב]

וצ"ע בזה, דאם אמנם ההוראה נמסרה ביחוד לכהנים, וכדכתיב 'ועל פיהם יהיה כל ריב' וגו', וכמו שנתבאר לעיל, מכל מקום מה ענין זה להיות הכהן 'עומד לשרת שם את השם אלקיך', הא מה דנמסרו ההוראה והמשפט לכהנים הוא משום היותם 'בני לוי', ולמה ייחס הכתוב בזה את ענין ההוראה לכהן 'העומד

כי יפלא ממך דבר למשפט וגו' וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלקיך בו [י"ז, ח']

הנה בפסוק כאן מבואר, דבית המקדש הוא מקום המשפט, והכי נמי דרשינן בגמ' סנהדרין דף י"ד ע"ב, מצאנן אבית פאגי והמרה עליהן וכו', יכול שתהא המראתו המראה, תלמוד לומר 'וקמת ועלית אל המקום', מלמד שהמקום גורם. [ועיינ בגמ' תענית דף ט"ז ע"א, מאי 'הר המוריה' וכו', הר שיצא ממנו הוראה לישראל. ופירש רש"י שם, וזה לשונו - 'הר שיצא הוראה', תורה לישראל, 'כי מציון תצא תורה' (ישעיה ב'), 'יורו משפטיך ליעקב' (דברים ל"ג)].

והנה בתהלים קי"ח כתיב - 'פתחו לי שערי צדק' וגו', 'זה השער להשם' וגו'. ופירש רש"י שם, וזה לשונו - 'פתחו לי שערי צדק', ואלו הן שערי צדק, 'זה השער' של בית המקדש שהוא להשם, עכ"ל. ואפשר לבאר דלהכי מיקרו שערי בית המקדש 'שערי צדק', משום שבית המקדש הוא מקום הסנהדרין שבו דנים ושופטים את העם משפט צדק. [ובמקום אחר כתבנו עוד ביאור בזה].

ובאת אל הכהנים הלויים וגו' ודרשת והגידו לך את דבר המשפט [י"ז, ט']
והנה ב'ספרי' כאן איתא, 'אל הכהנים הלויים', מצות בית דין שיהיו בו כהנים ולויים, עכ"ל. וכן הוא ברמב"ם בפ"ב מסנהדרין ה"ב, ומצוה להיות בסנהדרין גדולה כהנים ולויים, שנאמר 'ובאת אל הכהנים הלויים', עכ"ל.

ויש לומר הביאור בזה, דהנה בפרשת וזאת הברכה כתיב - 'וללוי אמר' וגו', 'יורו משפטיך ליעקב' וגו' (דברים ל"ג). ופירש רש"י שם, וזה לשונו - 'יורו משפטיך', ראויין אלו לכך, עכ"ל. והיינו, דמכיון שעל שבט לוי נאמר לעיל שם 'האומר לאביו ולאמו לא ראיתי' וגו', כלומר, שלא יעשו דבר בעולם זולתי מדרך היושר ועל כיוון האמת, ולא יטה לבם אהבת אב ואם ואחים ובנים, שהטבע תחייב אהבתם ותכריחה, וכל שכן אהבת שאר בני אדם (כלשון ה'חינוך' במצוה ת"ח), על כן ראויין הן להורות משפטי השם ליעקב.

ועל כל פנים מבואר, ששבט לוי הם שנבחרו להורות לעם משפטי השם. וכן הוא לשון רש"י במלאכי ב' על הפסוק 'כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו' - שכבר דבר זה מסור להם, 'יורו משפטיך ליעקב', עכ"ל. הרי דבהך קרא ד'יורו משפטיך ליעקב' נמסרה ההוראת משפטי השם לשבט לוי. וכן הוא מפורש בדברי הרמב"ם בפ"ג משמיטה ויובל ה"ב - ולמה לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ובביזתה עם אחיו, מפני שהובדל לעבוד את השם ולשרתו, ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים, שנאמר 'יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל', עכ"ל.

וענין זה באמת מפורש הוא בלשון הכתוב בסוף פרשה זו - 'ונגשו הכהנים בני לוי וגו' ועל פיהם יהיה כל ריב' וגו', דבפשוטו מתפרש 'כל ריב' על דיני ממונות [וכן הוא להדיא בגמ' סנהדרין דף ל"ד ע"ב ובבכורות דף ל"ה ע"ב], הרי דענין המשפט נמסר לכהנים 'בני לוי', וחשיב שהריב נפסק 'על פיהם'. וכן הוא גם לשון הכתוב ביחזקאל מ"ד - 'ואת עמי יורו בין קודש לחול ובין טמא לטהור יודיעום, ועל ריב המה יעמדו למשפט בְּמִשְׁפָּטֵי יִשְׁפֹּטוּהוּ' וגו'.

ואם כן יש לומר, דמכיון שהוראת משפטי השם נמסרה לשבט לוי, על כן ראוי שיהיו בסנהדרין דיינים משבט זה.

שוב הראוני מה שנדפס מחדש מ'אדרת אליהו' כת"י, וזה לשונו - ואמר 'יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל', מצות ותורה, וכמו שאמרו שלא היה סנהדרין שאין בהם לויים, ובאת אל הכהן ואל השופט וכו', עכ"ל. וזה כדברינו, דהמצוה שיהיו בסנהדרין כהנים ולויים הוא משום שלהם נמסרה ההוראת משפטי השם.

אלא דלפי טעם זה, לכאורה היה הדין נותן, שיהיו כל הסנהדרין, או על כל פנים רובו של הסנהדרין, משבט לוי, דבהכי חשיב שהריב נפסק 'על פיהם' של שבט לוי, אולם בדברי הספרי והרמב"ם הנ"ל מבואר, דסגי במה שיש בסנהדרין גם כהנים ולויים, ואין צריך אפילו לכתחילה שיהיו כולם או רובם משבט לוי, וצ"ע בזה.

ובאת אל הכהנים הלויים וגו' ודרשת והגידו לך את דבר המשפט [י"ז, ט']

לשרת', וצ"ע. [ועיין ברמב"ם בפ"ד מסנהדרין ה"א, שלמד מהן קראו לבלתי שמוע אל הכהן, שרק בזמן שיש כהן מקריב על גבי המזבח יש דיני נפשות].

ונחלה לא יהיה לו בקרב אחיו וגו' [י"ח, ב']

עיינן בפירושו רש"י, וזה לשונו - שוב נמצא בדברי רבי קלונימוס, הכי גרסינן ב'ספרי', 'ונחלה לא יהיה לו', אלו נחלת חמשה. 'בקרב אחיו', אלו נחלת שבעה. נחלת חמשה שבטים, ונחלת שבעה שבטים. ומתוך שמשו ויהושע לא חלקו נחלה אלא לחמשה שבטים בלבד, שכן משה הנחיל לראובן וגד וחצי שבט מנשה, ויהושע הנחיל ליהודה ואפרים ולחצי שבט מנשה, ושבעה האחרים נטלו מאליהן אחרי מות יהושע, מתוך כך הזכיר חמשה לבד ושבעה לבד, עכ"ל.

והנה באמת גם ה'חמשה' לא נטלו נחלתם באותו הפרק, שהרי ראובן וגד וחצי שבט מנשה קיבלו נחלתם מיד משה קודם שעברו ישראל את הירדן, כמו שנראה מפשטות הפסוקים בסוף פרשת מטות, ויהודה ואפרים וחצי שבט מנשה קיבלו נחלתם מיד יהושע אחר שעברו ישראל את הירדן, ואשר לפי זה צריך ביאור, למה הזכיר הכתוב כאן את כל החמשה ביחד, ולא הזכיר את שני השבטים ומחצה שהנחילם משה לבד, ואת שני השבטים ומחצה שהנחילם יהושע לבד, כמו שהזכיר את השבעה האחרים שנטלו מאליהן אחרי מות יהושע לבד.

והנראה לומר בזה, דהנה בפרשת פנחס כתיב 'ויאמר השם אל משה עלה אל הר ה'עבירים וגו', ונאספת אל עמך גם אתה וגו'. ופירש רש"י שם, וזה לשונו - 'עלה אל הר ה'עבירים', למה נסמכה לכאן, כיון שאמר הקדוש ברוך הוא 'נתן תתן להם', אמר אותי צוה המקום להנחיל, שמא הותרה הגזירה וְאֶפְנֶס לארץ. אמר לו הקדוש ברוך הוא, גְּזַרְתִּי במקומה עומדת, ע"כ. והיינו, דמה דנצטוה משה רבנו 'נתן תתן להם', יש ללמוד דנתינת ארץ ישראל נחשבת 'נתינה של משה', וזהו שאמר משה 'אותי צוה המקום להנחיל, שמא הותרה הגזירה וְאֶפְנֶס לארץ'.

אמנם בפרשת דברים כתיב - 'יהושע בן נון העומד לפניך הוא יבא שמה וגו' כי הוא ינחילנה את ישראל', וכן הוא בפרשת ואתחנן - 'וצו את יהושע וגו' והוא ינחיל אותם וגו', וכן הוא לשון הגמ' בכל מקום 'שעל מנת כן הנחיל יהושע את הארץ', הרי דיהושע הוא המנחיל לישראל את הארץ, ולא משה.

וצריך לומר הביאור בזה, דבאמת משה רבנו הוא הנותן לישראל את הארץ, אלא שיהושע היה שלוחו של משה להנחיל את הארץ בפועל, וכן הוא להדיא ברש"י כתובות דף ע"ד ע"א דחלוקת הארץ חשיבא 'אפשר לקיומה על ידי שליח', שהרי משה צוה ליהושע לתת להם את הארץ, שהיה שלוחו של משה, ונתנה להם, ע"ש. וזה כמו שכתבנו, דבאמת משה רבנו הוא הנותן את הארץ לישראל, ויהושע היה שלוחו בזה.

וזהו הביאור בדברי רש"י בפרשת פנחס, שמשו רבנו היה סבור שמכיון שהוא הנותן את הארץ לישראל, שמא הותרה הגזירה ויכנס לארץ ויתנה להם בעצמו, ואמר לו הקדוש ברוך הוא, שהגזירה במקומה עומדת, ומה שאמרתי 'נתן תתן', היינו רק שאתה תהיה הנותן, אבל הנתינה בפועל תהיה על ידי יהושע שהוא שלוחך.

ואם כן יש לומר, דמכיון שגם הנחלת יהושע את הארץ ליהודה ואפרים וחצי שבט מנשה היתה בשליחותו של משה, וחשיב שנעשית על ידי משה, נמצא דנחלת כל החמשה נעשית על ידי משה, ועל כן חשיבא נחלת כל חמשת השבטים כמו נחלה אחת, ונחלת שבעת השבטים האחרים, שנטלו מאליהן אחרי מות יהושע, נחלה אחרת, ושפיר הזכיר הכתוב כאן, נחלת החמשה לבד, ונחלת השבעה לבד.

אמנם באמת נראה דיהושע היה המנחיל של כל ארץ ישראל, וכלשון הכתוב בספר יהושע י"ד - 'ואלה אשר נָחֲלוּ בני ישראל בארץ כנען, אשר נָחֲלוּ אותם אלעזר הכהן ויהושע בן נון וגו', ובזה נתקיים מה שאמר לו הקדוש ברוך הוא ליהושע שהוא ינחיל את כל הארץ לישראל, אלא בדברי רש"י כאן מבואר, שיש חילוק בין שבט יהודה ושבט אפרים וחצי שבט מנשה, שהם קיבלו חלקם מיהושע, לבין השבעה שבטים האחרים, שהם נטלו חלקם מאליהן, וממילא חלוקה נחלת החמשה מנחלת השבעה, דהחמשה קיבלו נחלתם על ידי משה ויהושע שלוחו, מה שאין כן השבעה, אף שניתנה והונחלה להם על ידי משה ויהושע שלוחו, מכל מקום לא קיבלוה מהם, אלא נטלוה מאליהן.

אליו תשמעון [י"ח, ט"ו]

עיינן בפירושו רש"י להלן פסוק כ"ב, וזה לשונו - הרי שבא ואמר 'עשו כן וכן, ומפי הקדוש ברוך הוא אני אומר', כבר נצטוו, שאם בא להדיחך מאחת מכל

המצוות, לא תשמע לו, אלא אם כן מומחה בזה יאמר לך, וזהו לשונו - וזה איננו נכון בעיני, בהר הכרמל, שהקריב בבמה בשעת איסור הבמות כדי לגדור את ישראל, הכל לפי צורך השעה, וְסִיג הפרצה, לכך נאמר 'אליו תשמעון', עכ"ל.

ובפירושו הרמב"ן שם כתב על דברי רש"י אלו, וזה לשונו - וזה איננו נכון בעיני, שאין ההמחאה שהוא צדיק גמור, אלא שהוא נביא אמת מוחזק לכל במה שהקדים לאמר עתידות ובאו, והוא האות שלו, כמו שהזכיר בפרשה הזו, או במופת שעשה בפנינו, וזאת חזקת הנביאים, עכ"ל.

והיינו דנחלקו רש"י והרמב"ן במהות המחאה הנביא הנצרכת לענין הך דינא דילפינן מהך קרא ד'אליו תשמעון', ד'אפילו אומר לך עבור על אחת מכל מצוות שבתורה שמע לו' (יבמות דף צ' ע"ב), דרש"י סבירא ליה דבעינן לזה שיהא מומחה לך שהוא 'צדיק גמור', דהיינו המחאה של צדקות, ואילו הרמב"ן סבירא ליה דבעינן לזה שיהא מומחה לך שהוא 'נביא אמת', דהיינו המחאה של נביאות.

וביאר אאמו"ר הגאון זצ"ל, דרש"י והרמב"ן פליגי בגדר ההיתר לעבור על מצוות התורה על פי נביא, דהנה בגמ' יבמות שם פריך אהך דינא ד'אפילו אומר לך עבור על אחת מכל מצוות שבתורה שמע לו', וליגמר מיניה שביט דין מתנין לעקור דבר מן התורה. ומשני, מיגדר מילתא שאני. והקשו התוס' שם, דבסנהדרין דף פ"ט ע"ב מבואר, דהא דסמכי על אליהו בהר הכרמל ועבדי שחוטי חוץ, היה זה משום שהיו מוחזקין בו שהוא נביא אמת, ואם איתא דגם בית דין מתנין לעקור דבר מן התורה למיגדר מילתא, למה לן לטעמא דמוחזקין היו בו שהוא נביא אמת, הא אפילו בלא נביא שרי לבית דין לעבור על דברי תורה משום מיגדר מילתא. ותירצו התוס' שם, דהא דבעינן שיהיה אליהו מוחזק בנביאות, היינו כדי שיהיו סומכים עליו במה שהיה מבטיח בירידת אש, ושוחטים על הבטחתו קדשים בחוץ, שבזכותו ותפילתו תרד אש מן השמים, ויהיה מיגדר מילתא בדבר, שיתקדש שמו של הקדוש ברוך הוא ברבים, ועל ידי כך יחזרו ישראל למוטב, ע"ש.

באופן דנמצא, דהא דמותר לעבור על מצוות התורה על פי נביא, אין זה דין מיוחד בנבואה, אלא דהוא מדינא דבית דין מתנין לעקור דבר מן התורה למיגדר מילתא, והא דבעינן ל'נביא' הוא רק כדי שיהא אפשר לסמוך על הבטחתו ועל זכותו ועל תפילתו שאכן תועיל עקירת הדבר מן התורה למיגדר מילתא.

אולם הרמב"ם בפ"ט מיסודי התורה ה"ג כתב, וזה לשונו - אם יאמר לנו הנביא, שנודע לנו שהוא נביא, לעבור על אחת מכל מצוות האמורות בתורה, או על מצוות הרבה, בין קלות בין חמורות, לפי שעה, מצוה לשמוע לו, וכן למדנו מחכמים ראשונים מפי השמועה, בכל אם יאמר לך הנביא 'עבור על דברי תורה', כאלהו בהר הכרמל, שמע לו, חוץ מעבודת כוכבים. והוא שיהיה הדבר 'לפי שעה', כגון אליהו בהר הכרמל שהקריב עולה בחוץ, וירושלם נבחרה, והמקריב בחוץ חייב כרת, ומפני שהוא נביא, מצוה לשמוע לו, וגם בזה נאמר 'אליו תשמעון', ואילו שאלו את אליהו ואמרו לו, היאך נעקור מה שכתוב בתורה 'פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה', היה אומר, לא, אלא המקריב בחוץ לעולם חייב כרת כמו שצויה משה, אבל אני אקריב היום בחוץ בדבר השם כדי להכחיש נביאי הבעל, עכ"ל.

והמבואר מדברי הרמב"ם, דהא דמותר לעבור על מצוות התורה על פי נביא, הוא דין מיוחד בנבואה, והוא בכלל מצוות התורה ד'אליו תשמעון', דמצוה לשמוע לנביא לעבור על מצוות התורה לפי שעה.

ואם כן יש לומר, דבזה הוא דפליגי רש"י והרמב"ן כאן, דרש"י סבירא ליה דהא דמותר לעבור על מצוות התורה על פי נביא, הוא מדינא דבית דין מתנין לעקור דבר מן התורה למיגדר מילתא, וכשיטת התוס' ביבמות שם, ואם כן לדידיה אין צריך לזה 'המחאה של נביאות', אלא רק בעינן שיהא מומחה לנו שהוא צדיק גמור, כדי שנוכל להאמין לו שכוונתו כדי לגדור את ישראל וְלִסְיֵג את הפריצה לפי צורך השעה, וכדי שיהא אפשר לסמוך על הבטחתו ועל זכותו ועל תפילתו שאכן תועיל עקירת הדבר מן התורה למיגדר מילתא.

אולם הרמב"ן סבירא ליה דהא דמותר לעבור על מצוות התורה על פי נביא, הוא דין מיוחד בנבואה, דמצוה לשמוע לנביא לעבור על מצוות התורה לפי שעה, וכשיטת הרמב"ם הנ"ל, ואם כן לדידיה אין צריך לזה 'המחאה של צדקות', אלא רק בעינן שיהא מוחזק לנו שהוא נביא אמת, דרק אז שייך המצוה ד'אליו תשמעון'.